

Originalni rad

Izloženost stresu medicinskih sestara i tehničara u Kliničkom centru Foča

Jelena Pavlović, Bojan N. Joksimović, Sandra Joković, Natalija
Hadživuković, Vedrana R. Vidojević

Medicinski fakultet Foča, Univerzitet Istočno Sarajevo, Foča,
Bosna i Hercegovina

Kratak sadržaj

Uvod. Sestrinstvo je, po svojoj prirodi, profesija koja podrazumjeva visok nivo stresa. Stres ili stresogena reakcija je odgovor organizma na stresogenu situaciju. Zdravstveni radnici su izloženi profesionalnom sagorijevanju prirodnom svoga posla, naročito u kliničko bolničkoj praksi. Cilj ovog rada bio je da se izvrši identifikacija i analiza stresogenih faktora i procjeni nivo stresa na radnom mjestu medicinskih sestara i tehničara.

Metode. Istraživanje je sprovedeno u službi internog odjeljenja i službi neurološkog odjeljenja Kliničkog centra Foča, a uzorak su činile zaposlene medicinske sestre i tehničari u ovim službama, koji su anketirani putem anonimnog epidemiološkog upitnika u periodu između februara i marta 2012. godine.

Rezultati. Sve anketirane medicinske sestre i tehničari imaju srednje obrazovanje. Većina ispitanika je ženskog pola, na internom odjeljenju 100% i na neurološkom odjeljenju 80%. Preko 30 godina radnog staža ima 75% zdravstvenih radnika na internom odjeljenju i 90% na neurološkom odjeljenju. Od ukupnog broja anketiranih medicinskih sestara i tehničara 80%, na internom odjeljenju smatra da je izloženo stresu, a 20% da nije izloženo stresu. Svi zdravstveni radnici na internom odjeljenju i 95% na neurološkom odjeljenju, smatraju da su međuljudski odnosi u ovim službama zadovoljavajući. Najveći broj zdravstvenih radnika na internom odjeljenju (75%) i nešto više od polovine zdravstvenih radnika na neurološkom odjeljenju (55%) smatra da primarni stresor za zdravstvene radnike jesu profesionalni zahtjevi. Svi anketirani zdravstveni radnici su u mogućnosti da redovno koriste godišnje odmomore. Najveći broj zdravstvenih radnika (70%) izložen je opasnostima i štetnostima u obje službe.

Zaključak. Prikazani rezultati ukazuju da je izloženost zdravstvenih radnika stresu na poslu prisutna u velikom procentu. Svi zdravstveni radnici su u mogućnosti da koriste redovno godišnje odmomore, a glavni izvor stresa je preopterećenost poslom i profesionalni zahtjevi.

Ključne riječi: stres, zdravstveni radnici, radno mjesto, profesionalno sagorijevanje

*Adresa autora:
Asist. dr Jelena Pavlović
Cara Lazara bb, 73 300 Foča
jpavlovic2012@yahoo.com*

Uvod

U časopisu „Sestrinsko ogledalo“ 1984. godine, Hingli je napisao: „Sestrinstvo je, po samoj svojoj prirodi, profesija koja doživljava visok nivo stresa. Medicinska sestra se svakodnevno suočava sa pravom patnjom, bolom i smrću, kao što se malo njih suočava. Mnoge sestrinske intervencije nisu zahvalne i produhovljene. Mnoge su po normalnom standardu neprijatne, a neke su prosto zastrašujuće“ [1]. Stres može da se shvati kao štetan činilac, koji dejstvom preko vegetativno-hormonalnog sistema, izbacuje organizam iz ravnoteže i funkcija. Život je pun stresogenih situacija i ne postoji „stakleno zvono“ pod kojim bismo se mogli skloniti da se sa njima ne sretne [2,3]. Stres ili stresogena reakcija je odgovor organizma na stresogenu situaciju, za šta se ličnost može životno pripremati procesima učenja kroz iskustvo [4]. Stresor je činilac koji predstavlja stresogenu situaciju, a može da izazove stres kao stresogenu reakciju. Stres se razlikuje po jačini i po dužini trajanja: irelevantan stres, blagi stres, srednji, ozbiljni i ekstremni stres [4,5]. Zdravstvena struka s obzirom na visoku odgovornost prema ljudskom životu i zdravlju, ali i izloženosti specifičnim stresorima poput hemijskih, bioloških i fizikalnih štetnosti te smjenskom radu, svrstana je u visoko stresne profesije [6].

Zdravstveni radnici (medicinske sestre i tehničari) su izloženi profesionalnom sagorijevanju (izgaranju) prirodom svog posla, naročito u kliničko-bolničkoj praksi. Učestvuju u poslovima koji se duboko tiču ljudi i njihovih života, na šta se nikada do kraja ne mogu profesionalno adaptirati, često razmišljajući da bi bilo najbolje da postanu neosjetljivi, a to ne bi bilo dobro ni za bolesnika, ni za njegovu porodicu. Reagovanje na profesionalne obaveze pretjeranim zamorom koji vodi ka sagorijevanju je multifaktorski uslovljeno. Zdravstveni radnici koji sve trpe i koji su spremni da „ulažu sebe bez ostatka“, ako nemaju lično ispunjenje, npr. podršku i utjehu porodice, mogu rizikovati da dožive lične lomove koji se prepoznaju kao profesionalno sagorijevanje [6,7]. Odgovorni zdravstveni radnici prvo zapažaju promjene u ponašanju koje najčešće početno i ne prepoznaju kao fenomen sagorijevanja. Proces sagorijevanja se odvija relativno brzo, a znaci koji se prepoznaju su brojni i jasni:

pad kvaliteta rada, zapuštanje ličnog izgleda, napetost, razdražljivost, nesigurnost u radu, gubitak životne energije i motivacije za rad, gubitak samopoštovanja i smisla za rad, doživljaj socijalne izolacije, izbjegavanje druženja sa kolegama, strah od izvođenja promjena u sistemu rada itd. Posao medicinske sestre i tehničara nalazi se u grupi poslova sa visokim zahtjevima, a malom slobodom odlučivanja koji rezultuju stvaranjem jake napetosti kod radnika. Postoji opšta saglasnost da iskustvo doživljaja stresa izazvanog poslom umanjuje kvalitet sestrinskog rada, tj. pružene njege [7].

Cilj ovog rada je da se izvrši identifikacija i analiza stresogenih faktora, uz procjenu nivoa stresa na radnom mjestu medicinskih sestara i tehničara na internom i neurološkom odjeljenju u Kliničko bolničkom centru Foča.

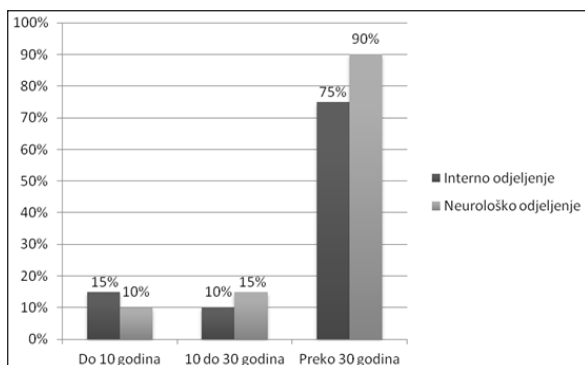
Metode rada

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 40 zaposlenih medicinskih sestara i tehničara u službi internog i neurološkog odjeljenja Kliničko bolničkog centra Foča. Kao instrument istraživanja korišćen je anonimni epidemiološki anketni upitnik. Istraživanje je sprovedeno u periodu od februara do marta 2012. godine. Zdravstvenim radnicima je kroz njihovo dobrovoljno učešće, zagarantovana privatnost. Dobijeni rezultati su prikazani pomoću tabela i grafikona.

Rezultati

Anketnim ispitivanjem obuhvaćeno je 40 ispitanika (medicinskih sestara i tehničara). Zdravstveni radnici koji su anketirani rade u Kliničkom centru Foča. Sa internog i neurološkog odjeljenja u ispitivanju je učestvovalo po 20 zdravstvenih radnika čiji je broj, kao i distribucija prikazana na tabeli broj 1. Udio ženske populacije u našem, kao i u većini sličnih istraživanja bio je dominantan, jer na internom odjeljenju su svi ispitanici ženskog pola, dok je na neurološkom odjeljenju udio ženske populacije 80%, a muške populacije 20%.

Od ukupnog broja anketiranih medicinskih sestara i tehničara prema obrazovnom nivou, nema zdravstvenih radnika sa visokim obrazovanjem, već su svi ispitanici bili sa srednjim



Grafikon 1. Godine radnog staža anketiranih zdravstvenih radnika.

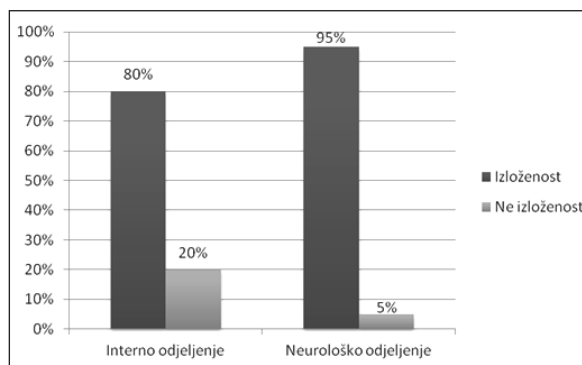
obrazovanjem.

Specifični radni staž od preko 30 godina ima 75% ispitanika na internom odjeljenju, dok 90% ispitanika na neurološkom odjeljenju; na internom odjeljenju radni staž od 10 do 30 godina ima 10% ispitanika, a radni staž do 10 godina ima 15% ispitanika; a na neurološkom odjeljenju radni staž od 10 do 30 godina ima 15%, a do 10 godina 10% ispitanika (Grafikon 1).

Od ukupnog broja anketiranih medicinskih sestara i tehničara na internom odjeljenju, 80% njih smatra da je izloženo stresu, a 20% da nije. Na neurološkom odjeljenju 95% zdravstvenih radnika smatra da je izloženo stresogenim faktorima, dok 5% ispitanika smatra da nije izloženo stresu na poslu (Grafikon 2). Tokom istraživanja dobili smo i rezultate da 95% ispitanika na internom odjeljenju, a 100% ispitanika na neurološkom smatra da stres nije jednako prisutan na svim odjeljenjima.

Kada je u pitanju radno vrijeme ispitanika, najviše je bilo medicinskih sestara i tehničara koje rade u smjenama. Nešto više od dvije trećine (70%) medicinskih sestara na internom odjeljenju ima radno vrijeme od 12 časova, dok 30% ispitanika na internom odjeljenju ima radno vrijeme od 8 časova. Na neurološkom odjeljenju 85% zdravstvenih radnika radi smjenu od 12 časova, a 15% ispitanika radi u smjeni od 8 časova.

Svi zdravstveni radnici na internom odjeljenju i 95% na neurološkom odjeljenju, smatraju da su međuljudski odnosi u ovim službama zadovoljavajući. Kada je u pitanju podrška od pretpostavljenih za održavanje i razvijanje stručnosti zdravstvenih radnika, naše istraživanje pokazuje da 60% zdravstvenih

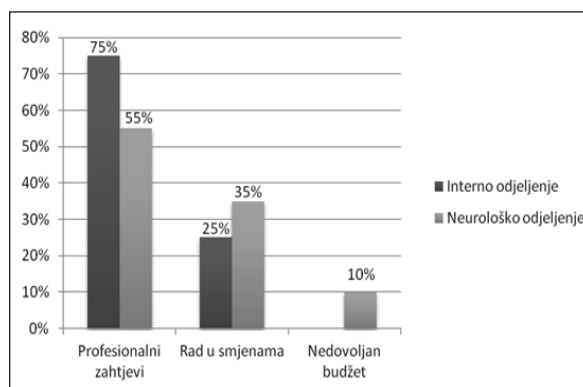


Grafikon 2. Izloženost zdravstvenih radnika stresu na poslu.

radnika na internom odjeljenju ima podršku od pretpostavljenih; 5% ispitanika nema, a 35% ima ponekad, dok na neurološkom odjeljenju podršku ima 75% zdravstvenih radnika, a 25% ima ponekad. Svi zdravstveni radnici uključeni u istraživanje su u mogućnosti da redovno koriste godišnji odmor. Na pitanje da li imaju mogućnost za neprihvatanje zadataka za koje nisu spremni, najveći broj zdravstvenih radnika na internom odjeljenju (90%) i na neurološkom odjeljenju (70%) su izjavili da nemaju takvu mogućnost.

Grafikon 3 nam prikazuje da zdravstveni radnici smatraju da su profesionalni zahtjevi najveći stresor koji dovodi do profesionalnog sagorijevanja (na internom odjeljenju 75% i na neurološkom odjeljenju 55% ispitanika). Stresor koji je na drugom mjestu je rad u smjenama, (25% sestara na internom odjeljenju i 35% na neurološkom odjeljenju); dok samo 10% zdravstvenih radnika smatra da je uzrok stresa nedovoljan budžet.

Tokom našeg istraživanja u Kliničkom



Grafikon 3. Stresor koji najviše doprinosi profesionalnom sagorijevanju.

Tabela 1. Odgovori ispitanika na pitanje o izloženosti opasnostima i štetnostima tokom rad i preopterećenju poslom

Pitanje	Odgovor	Interno odjeljenje	Neurološko odjeljenje
Izloženost opasnostima i štetnostima tokom rada	Da	6	3
	Ne	0	3
	Ponekad	14	14
Preopterećenost poslom	Da	4	1
	Ne	0	0
	Ponekad	16	19

centru Foča, jedna od tema bila je i izloženost medicinskih sestara i tehničara opasnostima na radnom mjestu (Tabela 1). Dobijeni rezultati po tom pitanju su bili da je najveći broj zdravstvenih radnika (70%) izložen opasnostima i štetnostima u obe službe.

Najveći broj anketiranih zdravstvenih radnika dijeli stav da su ponekad preopterećeni poslom, 80% na internom odjeljenju i 95% na neurološkom odjeljenju. Najveći broj anketiranih medicinskih sestara i tehničara (70%) u obe službe Kliničkog centra Foča, smatra da je sestrinstvo ponekad stresna profesija, a da je to konstantno stresna profesija smatra 30% ispitanika.

Diskusija

Međunarodno vijeće medicinskih sestara jasno ukazuje na činjenicu, kako sigurna radna okolina u zdravstvenom sektoru doprinosi sigurnosti pacijenata i podstiče pozitivne rezultate njihovog liječenja. To se može postići jedino na radnom mjestu koje omogućava i ima motivisanu, dobro pripremljenu radnu snagu. U svakodnevnom susretu medicinskih sestara sa bolešću, tugom, bolom, patnjom i ljudskom nesrećom, utvrđeno je da je potreban balans brojnih aspekata složene sestrinske uloge, i da je sposobnost podnošenja stresnih situacija od posebnog značaja u ispunjavanju profesionalnih obaveza [7]. Postoji potreba za primjenom mnogobrojnih programa i mjera koje bi imale za cilj da smanje izloženost zdravstvenih radnika profesionalnom sagorijevanju i eliminišu stresore iz radnog okruženja čime bi se moglo poboljšati stanje unutar službi i to je jedan od glavnih razloga zašto je ovo istraživanje sprovedeno.

Da bi definisali problem i stekli uvid o

stresu, procijenili smo izloženost medicinskih sestara stresogenim faktorima i izvršili identifikaciju stresora. Uporedili smo naše istraživanje, sa ispitivanjem koje je sprovedeno u Kliničkom centru Vojvodina u periodu od januara do februara 2009.godine, a uzorak je činilo 205 medicinskih sestara-tehničara, grupisanih prema radnom mjestu [8]. Generalno, rezultati našeg istraživanja potvrđuju da su zdravstveni radnici zaposleni u bolnici u visokom postotku izloženi cijelom nizu radnih stresora. Upoređujući rezultate našeg istraživanja po pitanju pola ispitanika, sa rezultatima istraživanja o polu medicinskih sestara u Kliničkom centru Vojvodina uočili smo da je sestrinstvo predominantno ženska profesija [8]. Po pitanju godina radnog staža zdravstvenih radnika u Kliničko bolničkom centru Foča, naši rezultati ukazuju da je najveći broj zdravstvenih radnika koji rade preko 30 godina, na internom odjeljenju 75% i neurološkom 90% ispitanika. Radni staž na internom odjeljenju do 10 godina ima 15% ispitanika, a 10% ispitanika ima radni staž od 10 do 30 godina; dok na neurološkom odjeljenju radni staž do 10 godina iznosi 10% , a od 10 do 30 godina 5% (Grafikon 1). Situacija po tom pitanju u Kliničkom centru Vojvodina je suprotna, gdje 25% medicinskih sestara ima radni staž do 10 godina, dok radni staž preko 30 godina imaju samo 2 medicinske sestre [8]. Vodeći zdravstveni radnici moraju imati znanja, razumjevanja, a i obzira da omoguće mladim sestrama i tehničarima bezbjedno uvođenje u poslove koji im se povjeravaju, kao i to da imaju svoje starije i iskusnije kolegice i kolege, mentore, koji će brinuti za njih do njihovog punog osamostaljenja u radu kroz duge godine radnog staža [9]. Takođe je vršena procjena izloženosti medicinskih sestara stresu na poslu u Kliničkom centru Foča, gdje su dobijeni rezultati da je stresu na internom odjeljenju

izloženo 80% i na neurološkom odjeljenju 95% ispitanika (Grafikon 2). Situacija je slična i u Kliničkom centru Vojvodina gdje 80% sestara smatra da je izloženo stresu na radnom mjestu [8]. Medicinske sestre i tehničari su izloženi profesionalnom sagorijevanju prirodom svog posla, naročito u kliničko – bolničkoj praksi. Oni pri radu sa pacijentima osjećaju i saosjećaju i nikada se do kraja ne mogu profesionalno adaptirati, tj. ne mogu postati neosjetljivi [9,10].

Najveći broj ispitanika (95%) na internom odjeljenju, a 100% ispitanika na neurološkom smatra da stres nije jednako prisutan na svim odjeljenjima. Nije isto raditi na svim odjeljenjima, kao u intenzivnom šoku, operacionom bloku ili prijemnom odjeljenju. Na sve to utiče i zdravstveno stanje bolesnika, njihova pokretljivost, brojno stanje pacijenata, mnogobrojne dijagnostičke procedure, terapijske procedure, laboratorijska ispitivanja, kao i obimna dokumentacija, a sve to je dužnost zdravstvenih radnika da uredno sprovedu do primopredaje smjene. Rad sa bolesnicima dodatno prouzrokuje dodatni napor za zdravstvene radnike u smislu davanja psihološke podrške. Takva vrsta položaja na radnom mjestu, kao i timski rad koji je karakteristika rada u službi zdravstvene njege, zahtjeva visok nivo podrške od saradnika, ali i nadređenih [11]. Najveći broj ispitanika na internom odjeljenju (95%) smatra da su međuljudski odnosi na internom odjeljenju zadovoljavajući, dok svi ispitanici na neurološkom odjeljenju dijele njihov stav. Građenje dobrih međuljudskih odnosa kao i životne podrške je veoma bitno. Niko nije rođen da bude sam, niti može biti samom sebi dovoljan, a da dugo radi složene i odgovorne poslove bez zamora i štete po zdravlje [12]. Dobijeni rezultati po pitanju mogućnosti zdravstvenih radnika za neprihvatanje zadataka za koje nisu spremni, ukazuju na to da najveći broj zdravstvenih radnika na internom odjeljenju (90%) i na neurološkom (70%) nemaju takvu mogućnost. Slični rezultati su dobijeni i u Kliničkom centru Vojvodine gdje 70% od ukupnog broja ispitanika nema mogućnost za neprihvatanje zadataka za koje nisu spremni [8]. Veoma je značajno da ako zdravstveni radnik ne prihvati odgovornost i zadatak za koji nije spreman, to uradi uz obrazloženje, naročito ako njegova nespremnost može da bude rizik za korisnike njege. Zdravstvenom

radniku se može zamjeriti nesavjesnost u poslu, dok se nespremnost uvijek može, uz pomoć mentora, ispraviti. Zato zdravstveni radnik mora da pronađe brz i siguran način da kompletira svoja znanja i vještine za posao koji mu pripada i da izrazi svoju spremnost da nauči izvođenje određenih zadataka koji pripadaju njegovoj sferi [11,12].

Po pitanju podrške od pretpostavljenih za održavanje i razvijanje stručnosti, dobijeni rezultati ukazuju na činjenicu da u velikom postotku medicinske sestre i tehničari na internom odjeljenju imaju podršku (60%); ponekad (35%), a (5%) ispitanika uopšte nema podršku; dok na neurološkom odjeljenju (75%) ispitanika ima podršku, a (25%) ponekad. Kontinuirano stručno usavršavanje je takođe jedan od značajnih činilaca prevencije ranog profesionalnog sagorijevanja. Nova znanja se brzo razvijaju u sestrinstvu, medicini, medicinskoj tehnici i tehnologiji, posebno u procedurama sestričkih intervencija. Dužnost zdravstvenih radnika je da ih prate i prema njima modifikuju svoju stručnu praksu, a takođe je dužnost pretpostavljenih da obezbjede zdravstvenim radnicima adekvatnu edukaciju [13].

Tokom našeg istraživanja u Kliničkom centru Foča jedna od tema bila je i izloženost sestara i tehničara štetnostima i opasnostima na poslu. Rezultati pokazuju da su zdravstveni radnici u obje službe (70%) izloženi raznim opasnostima. Medicinske sestre i tehničari su zbog napornog rada i dugotrajnog boravka u bolničkoj sredini, izloženi brojnim štetnim uticajima: fizičkim, psihičkim i hemijskim supstancama, koji mogu da dovedu do profesionalnih oštećenja i smanjenja radne sposobnosti. Jedna od osnovnih mjera zaštite za sve zdravstvene radnike jeste obezbjeđenje i upotreba radnog odijela i obuće [12,14]. Da su medicinske sestre i tehničari preopterećeni poslom (Tabela 3) i da zdravstveni radnici (70%) smatraju da je sestrinstvo stresna profesija pokazuju bitne činjenice, a to je konstantna upotreba novih tehnologija i vremensko angažovanje, dok su podrška od pretpostavljenih i kolega olakšavajuća okolnost. Nove tehnologije koje su karakteristika internog odjeljenja, i terapije i čija primjena zahtjeva svakodnevne izuzetno brze promjene u znanjima i vještinama, potiskuju lične potrebe radnika i mogu dovesti do „tehnostresa“ [15]. Vremensko angažovanje

(prekovremeni rad, smjenski rad, neracionalni režim rada i odmora) je značajni stresor. Zdravstveni radnici u svojoj profesiji mogu da ostvare „prijateljsko njegovanje“ prema pacijentima, ali samo ako su i oni njegovani, jer taj izvor pozitivne energije koju oni odaju, mora da ima i dotok da bi se taj nivo održavao. Ako rade u atmosferi uzajamnog razumijevanja, povjerenja, pomoći i podrške od rukovodećih kadrova u poslu, onda ove visoke vrijednosti preveniraju nesigurnost, strah, depresiju, a time i fenomen profesionalnog sagorijevanja. U svemu tome, bitnu ulogu ima glavna sestra ili tehničar, koji bi trebalo da kreira procese za prevenciju profesionalnog sagorijevanja, da redovno organizuje sastanke sa sestrama i tehničarima, da podstiče prijateljske odnose i, ako je potrebno, sprovodi terapijske postupke zajedno sa zdravstvenim radnicima [16].

Literatura

1. Hingly P. The humane face of nursing. *Nurs Mirror* 1984;159:19-22.
2. Cole FI, Slocumb EM, Master JM. A measure of critical care nurses post-code stress. *J Adv Nurs* 2012;34(3):281-288.
3. Escot C, Artero S, Gandubert C, Boulenger JP, Rithie K. Stress levels in nursing staff working in oncology. *Stress Health* 2001;17:273-279.
4. McCrath A, Ried N, Boore J. Occupational stress in nursing. *Int J Nurs Stud* 2003;40: 555-565.
5. Firth-Cozeus J. New stressors, new remedies. *Occup Med (Lond)* 2000;50:199-201.
6. Aiken LH, Clarke SP, Sloane DM. Hospital staffing, organization and quality of care: cross-national findings. *Int J Qual Health Care* 2002;14(1):5-13.
7. Selye H. A Syndrome Produced by Diverse Nocuous Agents. *Nature* 1936;138:32.
8. Milutinović D, Grujić N, Jocić N. Identifikacija i analiza stresogenih faktora na radnom mjestu medicinskih sestara. *Med Pregl* 2009;62(1-2):68-73.
9. Mc Graft JJ, Prochazka J, Pelouch V, Oštadal B. Physiological responses of rats to intermittent high-altitude stress: effects of age. *J Appl Physiol J Appl Physiol* 1973;34:289-293.
10. Mc Grath WB. As a man thinketh. *Ariz Med* 1977;34(9):616-617.
11. Lember M. A policy of introducing a new contract and funding system of general practice in Estonia. *Int J Health Plann Manage* 2002;17(1):41-53.
12. Hochschild AR. E motion work, feeling rules and social structure. *Am J Sociol* 1979;85(3): 551-575.
13. Booth RZ. The nursing shortage: a world-wide problem. *Rev Lat Am Enfermagem* 2002;10(3):392-400.
14. Chong A, Killeen O, Charke T. Work-related stress among paediatric non consultant hospital doctors. *Ir Med J* 2004;97(7):203-205.
15. Hunter B. Conflicting ideologies as a source of emotion work in midwifery. *Midwifery* 2004;20:261-272.
16. Buchan J, Aiken L. Solving nursing shortages: a common priority. *J Clin Nurs* 2008;17(24):3262-3268.

Zaključak

Iz analize rezultata može da se zaključi da je neophodno preduzeti određene strateške mjere sa zdravstvenim radnicima u kliničko-bolničkoj praksi kojima bi mogli unaprijediti njihovu motivaciju i zdravlje. Izloženost medicinskih sestara i tehničara stresu na poslu je prisutno u velikom procentu. Međuljudski odnosi u službama kao imperativ za radno mjesto, je zadovoljavajući. Kontinuirano stručno razvijanje sestara je omogućeno. Sve sestre i tehničari su u prilici da redovno koriste godišnje odmore. U obje službe primarni izvori stresa su profesionalni zahtjevi. Zdravstveni radnici su izloženi opasnostima i štetnostima na radnom mjestu, preopterećeni su poslom i radnim zadacima, a i smatraju da se bave stresnom profesijom.

Prilog I

Epidemiološki upitnik

Poštovane kolege i kolegice,

Molim Vas da na ovaj anonimni anketni listić-upitnik, kojim želim da ispitam profesionalno sagorijevanje, odnosno prisustvo stres u Vašoj službi kao i koji su to faktori stresa koji utiču na medicinske sestre na njihovim radnim mjestim, odgovorite najiskrenije. Anketni upitnik i odgovori dati u njemu, biće iskorišćeni u istraživačke svrhe za izradu originalnih radova u časopisu na Medicinskom fakultetu, odsjek Zdravstvena njega, u Foči.

1. Broj medicinskih sestara:
 - a. interno odjeljenje
 - b. neurologija
2. Pol medicinskih sestara:
 - a. muški
 - b. ženski
3. Obrazovni nivo medicinskih sestara:
 - a. IV
 - b. VI
4. Vaše bračno stanje:
 - a. nije udata/oženjen
 - b. udata/oženjen
 - c. razveden/razvedena
5. Godine radnog staža medicinskih sestara:
 - a. do 10
 - b. 10-30
 - c. preko 30
6. Da li ste izloženi stresu na poslu:
 - a. da
 - b. ne
7. Da li smatrate da su sve medicinske sestre na svim odjeljenjima jednako izložene stresu na radnim mjestima?
 - a. da
 - b. ne
8. Vaše radno vrijeme:
 - a. 8 sati
 - b. 12 sati
 - c. 24 sata
9. Koliko dugo radite na sadašnjem radnom mjestu?
 - a. 5 godina
 - b. 5-10 godina
 - c. preko 10 godina
10. Kakvi su međuljudski odnosi u Vašoj službi?
 - a. odlični
 - b. zadovoljavajući
 - c. loši
11. Da li imate mogućnost za neprihvatanje zadataka za koje nemate spremnost?
 - a. da
 - b. ne
12. Imate li podršku od pretpostavljenih za održavanje i razvijanje Vaše stručnosti?
 - a. da
 - b. ne
 - c. ponekad
13. Da li ste u mogućnosti da godišnje dobijate odmor?
 - a. da
 - b. ne
 - c. ponekad
14. Za koji stresor, smatrate da najviše dopri nosi profesionalnom sagorijevanju?
 - a. smjenski rad
 - b. profesionalni zahtjevi
 - c. nedovoljan budžet
15. Da li smatrate da loša organizacija posla dovodi do stresa?
 - a. da
 - b. ne
 - c. ponekad
16. Da li je prisutan problem sa nadređenima na Vašem radnom mjestu?
 - a. da
 - b. ne
 - c. ponekad
17. Da li ste izloženi opasnostima i štetnostima tokom radnog vremena?
 - a. da
 - b. ne
 - c. ponekad

18. Da li ste preopterećeni poslom?

- a. da
- b. ne
- c. ponekad

19. Smatrate li da je sestinstvo stresna profesija?

- a. da
- b. ne
- c. ponekad

Stress exposure in nurses and technicians at Clinical Center Foča

Jelena Pavlović, Bojan N. Joksimović, Vedrana R. Vidojević

Faculty of Medicine Foča, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Introduction. Nursing is by nature a profession that involves a high level of stress. Stress or stressful reaction is response to stressful situations. Health care workers are exposed to combustion and it is professional nature of their work, especially in clinical hospital practice. The aim of this study was to identify and analyze the stress factors and the level of stress in the workplace of nurses and technicians.

Methods. Research was conducted in the service of internal medicine and neurological wards at Clinical Center Foča. A sample consisted of nurses and technicians employed in these services interviewed in the period from February to March 2012 by means of an anonymous survey.

Results. All surveyed nurses and technicians have a secondary education. Most respondents were female, 100% in the internal ward and 80% in the neurological ward. 75% of health of a total number of surveyed nurses and technicians in the department of internal medicine, 80% of them believe that they are exposed to stress whereas 20% of them deny it. All health care workers in the internal ward and 95% in the neurological ward consider that the relationships in these services are satisfactory. Most health care workers in the internal ward (75%) and more than half of health workers in the neurological ward (55%) believe that the primary stressor of health care workers are the professional requirements. All surveyed health care workers are able to take regular holidays (100%). Most health care workers (70%) are exposed to the risk and hazards in both services.

Conclusion. Our results suggest that exposure to stress in health care workers is present in high percentage. All health workers are able to take their vacations regularly while a major source of stress is work and professional requirements overload.

Keywords: stress, nurses, professional job, burn-out